Uloga ispitivanja stanja fonda u zaštiti knjižničnih zbirki

Hasenay, Damir; Krtalić, Maja; Babić, Davor; Delač, Filip; Grašić, Tanja; Gvozdenović, Zoran

Source / Izvornik: **Knjižničarstvo : glasnik Društva knjižničara Slavonije i Baranje, 2011, 2007-2008, 83 - 95**

Journal article, Published version
Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:515099

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Izv. prof. dr. sc. Damir Hasenay, dr. sc. Maja Krtalić
studenti Informatologije: Davor Babić, Filip Delač, Tanja Grašić, Zoran Gvozdenović
Odsjek za informacijske znanosti, Filozofski fakultet Osijek

ULOGA ISPITIVANJA STANJA FONDA U ZAŠTITI KNJIŽNIČNIH ZBIRKI

SAŽETAK

Ispitivanje stanja fonda može se definirati kao sustavna procjena fizičkog i kemijskog stanja zbirki. Cilj je ispitivanja stanja fonda na brz i učinkovit način prikupiti podatke o materijalnom stanju knjižničnog fonda kako bi se dobio uvid u stupanj i vrstu oštećenja građe. Ispitivanjem stanja fonda identificiraju se postojeći problemi te glavne prijetnje propadanju zbirki. Jasnim uvidom u takve podatke moguće je planirano i sustavno djelovati na svim razinama provedbe aktivnosti zaštite, od strateške – napisati realne planove i politike zaštite te argumentirano tražiti i usmjeriti financijske i ljudske resurse, tehničke – odabrati najprimjereniju metodu koja će učinkovito riješiti prevladavajući problem, do operativne – osvijestiti i poboljšati svakodnevnu skrb osoblja o građi. Ovim se radom želi problematizirati i kontekstualizirati uloga ispitivanja stanja fonda u zaštiti knjižničnih zbirki te predstaviti metodologija prikupljanja podataka u ispitivanju stanja fonda primijenjena u knjižnici Filozofskog fakulteta u Osijeku sa svrhom prikupljanja podataka za argumentirano planiranje i implementiranje aktivnosti zaštite u knjižnici.

Ključne riječi: zaštita, knjižnična građa, ispitivanje stanja fonda

1. UVOD

Zaštita knjižnične građe najjednostavnije se može definirati kao ukupnost koraka koji se poduzimaju za dobrobit (informacijskog) objekta koji se želi zaštititi. Razmatrajući problematiku zaštite što sveobuhvatnije, primjećuje se da je ona složen proces koji obuhvaća niz naočigled vrlo različitih aktivnosti. Zaštita kao sveobuhvatan proces podrazumijeva strateško i financijsko planiranje aktivnosti, primjenu zakonske regulative, prenošenje i primjenu osnovnih znanja i vještina o skrbi za građu, edukaciju korisnika, primjenu metoda i tehnika preventivne zaštite te prema potrebi

i mogućnostima primjenu metoda konzervacije, restauracije te preformatiranja. Podrazumijeva skrb za svu vrstu građe pohranjene u knjižničnom fondu, ali i jasno uspostavljene kriterije selekcije, vrednovanja i prioriteta. Pristup zaštiti razlikovat će se ne samo prema fondu koji neka knjižnica posjeduje, već i prema poslanju knjižnice i potrebama njenih korisnika. Primjerice, bitno će se razlikovati pristup zaštiti i aktivnosti koje se provode u nekoj nacionalnoj, narodnoj, sveučilišnoj ili školskoj knjižnici, jer su njihova poslanja i potrebe korisnika različite. No svaka knjižnica ima odgovornost prema zaštiti svojih zbirki, bez obzira čuva li ih trajno, ili samo dok za njima postoji potreba. Svaka vrsta ustanove ima svoje specifično poslanje prema kojemu od početka treba odabirati i vrednovati što će se od građe prikupljati, kako će se koristiti i koliko će se dugo čuvati. Iz toga proizlaze odluke kako nešto zaštititi, koliko dugo i na koji način. Za neku je građu lako odrediti da ima baštinsku vrijednost već od same nabave, planirati dugoročno čuvanje i osigurati da bude pohranjena u primjerenim uvjetima, da se njome pažljivo rukuje i da ju se koristi na određeni način ili s određenim ograničenjima. Druga se građa prikuplja s jasnom namjerom da ju se odbaci nakon što za njenim korištenjem više ne bude potrebe. Zaštita u tom slučaju znači učiniti ju koristivom ograničeno vrijeme. Mnoga druga građa se pak može činiti nebitnom u baštinskom smislu u trenutku njenog stvaranja i/ili nabave, ali može imati vrijednost za buduće korisnike i o njoj treba dodatno promišljati i odlučivati. Iz ovog je razmatranja očito da jasnoća svrhe i zadaće ustanove rezultira jasnoćom vrijednosti i svrhe građe u trenutku njene nabave, a to pak rezultira jasnoćom u izboru mjera zaštite koje će se kasnije primijeniti. S druge strane, profili i očekivanja korisnika neke ustanove te zahtjevi za određenom vrstom građe mogu motivirati aktivnosti zaštite i utjecati na odluke o metodama zaštite. Zaštita građe integralni je dio knjižničnog poslovanja što je vidljivo već iz same definicije knjižnica kao ustanova koje prikupljaju, *čuvaju* i daju građu na korištenje. Kao takva, zaštita mora biti povezana i isprepletena sa svim ostalim funkcijama knjižnice. Ovakav pristup omogućava racionalniju provedbu aktivnosti zaštite. Da bi zaštita bila učinkovita, potrebno je dobro upravljati svim aktivnostima koje ona podrazumijeva, a za učinkovito upravljanje zaštitom potrebno je prije svega imati uvid u kvalitativno i kvantitativno stanje fonda. U literaturi koja se bavi pitanjima zaštite neprestano se ističe potreba da ovakva ispitivanja budu početni korak svakog planiranja zaštite jer upravo je ispitivanje stanja fonda nužan preduvjet za učinkovito poduzimanje svih daljnjih koraka za njegovo očuvanje. Ispitivanja se mogu provoditi na nacionalnoj razini kako bi se dobio uvid u opseg problema zaštite zbirki općenito, a još važnije na institucionalnoj razini budući da pružaju činjenice i podatke apsolutno nužne za dobro planiranje i upravljanje zaštitom. Iako nije uvijek moguće imati detaljan uvid u stanje fonda, nužno

je imati određeno znanje o općem stanju zbirki jer tek kvantifikacija i kategorizacija problema omogućava realističan pristup njegovu rješavanju.

2. O PROCJENJIVANJU KVALITATIVNOG I KVANTITATIVNOG STANJA FONDA

Procjene kvalitativnog i kvantitativnog stanja fonda mogu biti vrlo jednostavne do vrlo složene. K. Brown ističe tri glavne metode procjene, odnosno metode u proučavanju problema propadanja zbirki. To su opća procjena zaštite, ispitivanje stanja fonda i ispitivanje pojedinačnih jedinica građe.[1]

Opća procjena zaštite usmjerena je na procjenu fizičkog okruženja u kojem je fond smješten, ali i na aktivnosti, organizacijsku politiku i izvore koji zajedno utječu na skrb o zbirkama. Ovakve su procjene obično široke u obuhvatu i uključuju informacije o sljedećem: administraciji – poslanje ustanove, politika nabave, intelektualna kontrola, edukacija osoblja, financijska sredstva; zgradi i prostoru - karakteristike zgrade i unutrašnjeg prostora; čimbenicima okoliša - praćenje i kontrola mikroklimatskih uvjeta; zaštiti od gubitka - upravljanje nametnicima, sigurnost, spremnost za slučaj katastrofe; stanju, pohrani i rukovanju zbirkama u različitim formatima - uključujući izložbe; vrijednosti i korištenju zbirki; korektivnim tretmanima - popravci, uvezivanje, konzervacija, restauracija; preformatiranje. Ovakvo ispitivanje ima opći karakter. Izvještaji koji nastaju na temelju ovakvih ispitivanja su deskriptivni i naglašavaju sprječavanje oštećenja kroz identificiranje i kontroliranje vanjskih čimbenika oštećenja. *Ispitivanje stanja fonda* je statistička studija. Temelji se na pretpostavci da je moguće prikupiti pouzdane informacije o fizičkom stanju zbirke na temelju objektivnih i kvantificiranih podataka dobivenih ispitivanjem manjeg broja jedinica iz primjereno odabranog uzorka.[2] Fizičko stanje zbirke ispituje se *in situ*, a dobiveni rezultati daju dokaze o oštećenosti cjelokupne zbirke na temelju ispitivanja reprezentativnog uzorka. *Ispitivanje pojedinačnih jedinica građe* je najdetaljnija metoda. Pruža podatke o svakom pojedinačnom primjerku kako bi se procijenili troškovi korektivnih mjera i planirao daljnji tretman. Ovakvo ispitivanje pokazuje kojim zbirkama i pojedinačnim primjercima treba dati prioritet u zaštiti. Kvantitativne metode ispitivanja knjižničnih zbirki pokazale su se učinkovitima u dobivanju administrativne podrške i sredstava. Često su opća ispitivanja i preduvjet za dobivanje bilo kakvih financijskih sredstava za zaštitu. Sve tri metode omogućuju razvoj učinkovitog programa zaštite budući da je na osnovi podataka moguće uspostaviti niz korelacija. K. Brown ističe kako studije uvijek trebaju ići od općih

1 *Usp. Brown, Karen. Use of general preservation assessments: process. // Library Resources & Technical Services 49, 2(2005), 90 i 91.*

2 *Usp. i Baird, Brian J. Library Collection Assessment Through Statistical Sampling. Lanham, Md.: Scarecrow Press, 2004.*

prema pojedinačnim, dakle od opće procjene zaštite do ispitivanja stanja pojedinačnih jedinica građe.[3] Koristi se još i metoda procjene stručnjaka koja se odnosi na promatranje stručnjaka koji dolazi u knjižnicu i pregledava dio zbirke. Međutim, iako je to nedvojbeno stručno, ne nudi dovoljno informacija za stvaranje dugoročnih planova.

Problematika ispitivanja stanja fonda te općenito načini kako to provesti, prilično su zastupljeni u literaturi o zaštiti. Neke od najranijih referenci koje govore o procjeni stanja fonda su radovi G. Cunhe *Što može učiniti ustanova kako bi ispitala svoje potrebe za zaštitom* iz 1979. godine te *Planiranje zaštite knjižnične građe* iz 1980. godine.[4] Cunha ističe kako ispitivanja služe prvenstveno identificiranju rizika, vrednovanju zbirki, stvaranju preporuka, prioriteta i utvrđivanju koraka za daljnje aktivnosti. Na temelju istraživanja propadanja papira razvijale su se metode ispitivanja materijala koje se potom modificirane primjenjuju u ispitivanjima stanja konkretnih knjižničnih fondova.[5] Prvo veće istraživanje koje je primijenilo statističke tehnike ispitivanja stanja fonda provedeno je na Stanfordu 1979. godine.[6] 1980-ih godina američka Udruga znanstvenih knjižnica pokrenula složeni program s ciljem pomoći knjižnicama u organizaciji i implementaciji programa zaštite. Napravili su ga P. Darling i D. Webster, a objavljen je 1993. godine kao *Program planiranja zaštite*, svojevrsni 'uradi sam' priručnik za knjižnice. Namijenjen je znanstvenim i visokoškolskim knjižnicama da bi utvrdile i rješavale probleme zaštite. Iako je vremenski zahtjevan i traži osoblje koje će se tome posvetiti dugoročnije, njihov program daje dobar uvid u to što se može očekivati od opće procjene zaštite.[7] 1995. godine Kanadsko arhivsko vijeće objavilo je *Vodič za procjenu zaštite u arhivima* autorice J. Dalley.[8] Namijenjen je stručnjacima, konzervatorima, posebno obrazovanima u području zaštite arhivskog gradiva. Dalley opisuje procjenu kao prvi korak u procesu upravljanja zašti-

3 Usp. Brown, Karen. Use of general preservation assessments: process. Nav. dj., str. 91.

4 Cunha, Georges. What an institution can do to survey its conservation needs. New York: Resources and Technical Services Section, New York Library Association, 1979. Usp. i. Cunha, Georges. Methods of evaluation to determine the preservation needs in libraries and archives : a ramp study with guidelines, 1988. http://unesdoc.unesco.org/images/0008/000809/080930eo.pdf (2010-10-15)

5 Već 1959. Barrow na temelju svojih istraživanja predviđa kako će većina knjiga tiskana u prvoj polovici 20. stoljeća biti neupotrebljiva u 21. stoljeću. 1970-ih i 1980-ih godina provodila su se istraživanja stanja i trajnosti fondova u američkim knjižnicama te se utvrdio veliki postotak oštećene građe. Kongresna knjižnica procijenila je da je 34 % njenog fonda (6 milijuna od 17 milijuna) ili potpuno neupotrebljivo ili nepopravljivo oštećeno. Istraživali su se i fondovi znanstvenih knjižnica u SAD-u. 1986. godine od 305 milijuna svezaka, 25 % (75 milijuna) je ugroženo. U Ujedinjenom Kraljevstvu smatralo se da je situacija slična, iako manjeg raspona. U Britanskoj knjižnici 14 % jedinica građe tiskane nakon 1850. je u lošem stanju. Ovi podaci pokazuju ukupna oštećenja fondova, ali ako se pogledaju varijacije u kvaliteti papira iz određenog razdoblja, Britanska knjižnica je utvrdila da je 40 % knjiga objavljenih 1880-ih i 1890-ih na vrlo krhkom papiru. U istraživanju University of California Libraries 1977. utvrđeno je da građa objavljena između 1850. i 1944. treba biti u središtu programa zaštite. U Australiji 1990. istraživanja je provela Sveučilišna knjižnica Sidney. Pokazalo se da oko 12 % fonda tiskano na papiru koji je iznimno krhak. U Novom Zelandu istraživao se novinski fond te je utvrđeno da je od 35 milijuna stranica novozelandskih novina objavljenih do 1985. godine, 20 % (7 milijuna stranica) na jako oštećenom papiru i zahtijeva hitno mikrofilmiranje. 40 % knjiga u indonezijskim knjižnicama je vrlo oštećeno. Usp. Harvey, Ross. Preservation in libraries: principles, strategies and practices for librarians. London: Bowker-Sauer, 1993., str. 9 i 10.

6 Usp. Harvey, Ross. Nav. dj., str. 59.

7 Darling, Pamela. Preservation planning program: an assisted self-study manual for libraries. Chicago: Association of research Libraries, 1993.

8 Dalley, Jane. The Conservation Assesment Guide for Archives. Ottawa: Canadian Council of Archives, 1995.

tom, čime se preventivna konzervacija, odnosno zaštita, integrira u sve aktivnosti arhiva. Ovaj vodič je poprilično primjenjiv i za knjižnične zbirke, iako je izvorno namijenjen arhivima. U 1990-ima počeli su se razvijati specijalizirani računalni programi kao podrška i pokušaj standardiziranja metoda ispitivanja stanja fondova s osnovnom svrhom usporedivosti dobivenih podataka između ustanova.[9] Identificiranje i prikupljanje podataka o potrebama za zaštitom u pojedinačnim knjižnicama, muzejima i arhivima u nekim je zemljama poslužilo kao polazište u razvoju nacionalnih strategija zaštite, primjerice u Ujedinjenom Kraljevstvu i Australiji. Važnost i kvaliteta informacija koje se dobiju učinkovitim i dobro isplaniranim ispitivanjem stanja fonda prepoznata je i u drugim informacijskim ustanovama pored knjižnica te je metodologija procjene stanja fondova razvijena i za ostale baštinske ustanove. Institut za knjižnične i muzejske službe u SAD-u razvio je program procjene zaštite *CAP*[10]namijenjen prvenstveno muzejima i usmjeren na individualne procjene više nego prikupljanje podataka, dok je Getty institut razvio prijedlog modela za procjenu potreba upravljanja zaštitom u muzejskom okruženju koji naglašava važnost vanjskog stručnjaka u procjeni.[11] Na samom kraju ovog kratkog literaturnog pregleda svakako valja istaknuti još dva poznatija modela koja su pridonijela razvoju metodologije ispitivanja stanja fonda. Prvi je model P. Edena iz 1998. godine koji je imao za cilj razvoj i standardiziranje metode za procjenu potreba za zaštitom papirne i fotografske građe u knjižnicama i arhivima, te samim tim ujedno pridonese procjeni potreba za zaštitom na nacionalnoj razini. Drugi je interdisciplinarni model koji je jedinstven i za knjižnice i za arhive, a razvila ga je A. Walker.[12] Kao primjer vrlo praktičnog priručnika valja također istaknuti rad B. Patkus iz 2003. godine objavljujen u vidu priručnika za samostalnu procjenu potreba zaštite.[13]

Iščitavajući navedenu literaturu svakako se nameće pitanje kako to primijeniti u hrvatskim okvirima gdje ispitivanja stanja knjižničnih fondova nisu ustaljena praksa. Metodologija ispitivanja stanja fonda mora biti učinkovita i ekonomična, ne zahtijevati specifična znanja osoblja o zaštiti, omogućiti provedbu u kratkom vremenu te osigurati jednostavnu obradu prikupljenih podataka. Kako bi se ispitali potrebni preduvjeti za provedbu ispitivanja stanja fonda i definirali koraci u izvedbi, proveden je pilot projekt ispitivanja stanja fonda u knjižnici Filozofskog fakulteta u Osijeku.

9 CALIPR. http://sunsite.berkeley.edu/CALIPR/ (2010-10-15) i RLG Preservation Needs Assessment Package (PreNAP). Mountain View, CA: Research Libraries Group, 1991.

10 The conservation assessment program. http://www.heritagepreservation.org/cap/index.html (2010-10-15)

11 The Conservation Assesment: a proposed model for evaluating museum environmental management needs. http://www.getty.edu/conservation/publications/pdf_publications/assessmodeleng.pdf (2010-10-15)

12 Usp. Walker, Allison. Preservation assessment survey: an interdisciplinary approach. // Liber Quarterly, 13 (2003), 273-280. Usp. i Walker, Alison. Preservation: the future of collections. // Library plus information update 5, 4(2006), str. 24., 14.; Walker, Allison. Statistical tools for the evaluation of preservation need. // World library and information congress: 75th IFLA genral conference and council, 2009, Milan, Italy. http://www.ifla.org/annual-conference/ifla75/index.htm (2010-10-15)

13 Patkus, Beth. Assessing preservation needs: a self-survey guide. Andover, Ma: Northeast Document Conservation Center, 2003. http://www.nedcc.org/resources/downloads/apnssg.pdf (2010-10-15)

3. METODOLOGIJA ISPITIVANJA STANJA FONDA

Definiranje uvjeta provedbe ispitivanja stanja

Prvi je korak u provedbi ispitivanja stanja definiranje uvjeta provedbe. Pod tim se uvjetima podrazumijeva definiranje vremenskog perioda, odnosno trajanja ispitivanja stanja, definiranje projektnog tima, razrada plana te načina analize i obrade rezultata, kao i vrednovanja i implementacije dobivenih podataka. Ispitivanje stanja knjižničnog fonda preporučuje se provesti u roku od tri do pet radnih dana. Kraće vremensko razdoblje može biti prekratko da bi se prikupili podaci (ovisno o veličini fonda), dok se u dužem vremenskom razdoblju aktivnost raspršuje, smanjuje se volja i koncentracija osoblja, a ostale djelatnosti mogu biti zapostavljene. Provode ga najmanje dvije, a najviše četiri osobe (preporučljivo djelatnici knjižnice, no to mogu provesti i druge osobe s osnovnim poznavanjem knjižnične struke i zaštite građe kao aktivnosti unutar knjižničnog poslovanja). U knjižnici Filozofskog fakulteta ispitivanje je provedeno u roku od tri dana. Provelo ga je četvero studenata studija Informatologije uz nadzor voditeljice knjižnice te znanstvenika s Odsjeka za informacijske znanosti.

Odabir uzorka

Ispitivanje stanja zbirke temelji se na pretpostavci da je moguće prikupiti pouzdane informacije o fizičkom stanju zbirke na temelju objektivnih i kvantificiranih podataka dobivenih ispitivanjem manjeg broja primjereno odabranog uzorka. Odabir uzorka stoga je jedna od važnijih stavki u provedbi ovakvog istraživanja. Pravilno odabran i reprezentativan uzorak dat će podatke čijim se poopćavanjem dobiva uvid u stanje cjelokupnog fonda. Uzorak u ovom slučaju predstavlja određeni broj jedinica građe koje će se opisati. Već spomenuta stručna literatura preporučuje da veličina uzorka obuhvaća 400 jedinica građe, bez obzira na veličinu fonda, jer se to smatra dovoljnim brojem jedinica da bi se dobili relevantni podaci, te ujedno i dovoljno malim brojem da bi provedba ispitivanja bila realno izvediva. Nekoliko je mogućih načina odabira jedinica građe za uzorak. Jedan je slučajni odabir svake n-te knjige s police. Drugi je stratificirani odabir gdje se fond podijeli u kategorije te se iz svake od njih uzima određeni broj primjeraka za opis. Te kategorije mogu biti sadržajne, primjerice iz svake skupine građe opisuje se dio jedinica, ili ukoliko je fond pohranjen u različitim prostorima, iz svakoga se odabire dio u uzorak. U knjižnici Filozofskog fakulteta odabran je stratificirani slučajni uzorak pri čemu je iz svake UDK skupine odabran određeni broj jedinica. Nije odabran jednak broj jedinica građe iz svake skupine, budući da ni svaka skupina ne sadrži jednak broj jedinica građe. Nastojalo se u odabiru uzorka odraziti zastupljenost i korištenost svake skupine. Unutar pojedine skupine jedinice su se odabirale slučajnim

redoslijedom. Odlučilo se za ispitivanje stanja samo knjižnog fonda. Ukupna veličina uzorka iznosila je upravo 400 jedinica. Svaka knjižnica treba odrediti način odabira uzorka ovisno o specifičnosti svog fonda i karakteristikama prostora u kojemu je fond pohranjen.

Sastavljanje tablice za opis stanja

Kod sastavljanja tablice za opis, bitno je obratiti pozornost na razinu potrebnog znanja te učinkovitost provedbe aktivnosti. Ovdje se nameće pitanje kolika je potrebna razina poznavanja tematike zaštite knjižnične građe, specifičnih svojstava materijala te uzroka oštećenja da bi se opće stanje određenog fonda moglo kvalitetno opisati. Iako postoje brojni elementi u opisu stanja fonda, potrebno je pronaći jednostavan i učinkovit način kako bi se prikupili najkorisniji podaci te kako bi to moglo napraviti knjižnično osoblje bez posjedovanja specifičnih znanja o zaštiti knjižnične građe. Tablica mora omogućiti što učinkovitije i brže prikupljanje podataka. Stoga se preporučuje tablica navedena u prilogu koja je korištena i u knjižnici Filozofskog fakulteta. Tablica je kreirana na način da jednostavno i brzo omogući prikupljanje relevantnih podataka (vrsta građe, vrsta materijala i tehnika zapisa, vrsta i uzročnik oštećenja te intenzitet oštećenja) te ju može ispuniti knjižnično osoblje s prosječnim poznavanjem problematike zaštite. Nije namijenjena za detaljan opis oštećenja (kako je to uobičajeno kod primjene konzervatorskih i restauratorskih postupaka) na pojedinačnim jedinicama građe niti je za nju potrebno imati specifična znanja iz područja konzervacije i restauracije.

Tijek prikupljanja podataka

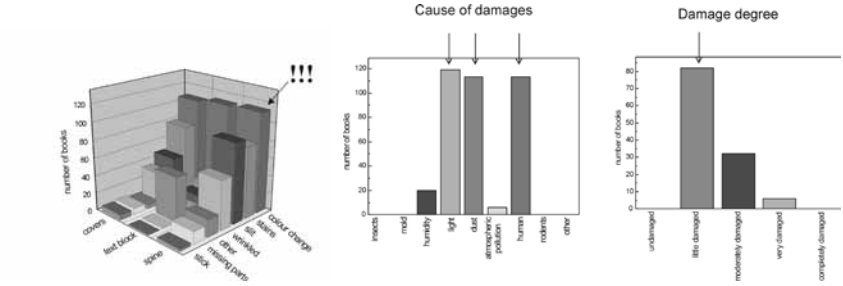
Kada su definirani uvjeti provedbe ispitivanja stanja, pažljivo odabran uzorak i kreirana tablica za opis stanja, može se krenuti s provedbom aktivnosti. Ukoliko se tablice ispunjavaju ručno, potrebno je fotokopirati broj tablica koliko ima odabranih jedinica u uzorku (za svaku jedinicu građe jedna tablica). Svakoj se osobi koja provodi ispitivanje odredi koje će jedince opisati (koje police, koji dio skladišta i sl.). Jedinica građe uzima se s police, opisuje se u tablicu te se vraća na svoje mjesto na polici. Knjige se ne izdvajaju iz fonda tijekom provedbe aktivnosti. U knjižnici Filozofskog fakulteta opis se proveo ručno, ispunjavajući otisnute tablice. No u razvoju je računalni program te će se u daljnjim ispitivanjima podaci unositi u računalo na licu mjesta, a ujedno će se omogućiti kasnija lakša obrada podataka.

Obrada podataka

Prikupljeni podaci se obrađuju statistički. Predlaže ih se prema postotku i/ili u brojčanim vrijednostima prikazati grafički iz čega je onda jasno vidljiva

prevladavajuća vrsta i stupanj oštećenja kao i vrsta materijala u zbirci, distribucija materijala u određenim kategorijama oštećenja te distribucija vrste građe u određenim kategorijama (za primjer vidi sliku 2). Obrada podataka u ovom će se ispitivanju stanja pored grafičkog prikaza provesti i pomoću MS Access baze podataka. Od analize rezultata provedenog ispitivanja stanja fonda unesenih u relacijsku bazu podataka očekuje se dobijanje dodatnih kvantitativnih i kvalitativnih informacija o povezanosti pojedinih elemenata, npr. egzaktno ustanoviti povezanost određene vrste oštećenja s uzročnikom ili povezati vrstu materijala s vrstom oštećenja i sl. Metodologija ove obrade podataka i rezultati provedene analize bit će objavljeni u sljedećem radu.

Slika 1. Primjer grafičkog prikaza rezultata provedenog ispitivanja stanja[14]

Analiza i interpretacija rezultata

Jednom kada su podaci prikupljeni, njihova analiza treba dati odgovore na sljedeća pitanja: Postoje li uočljive grupe oštećenja? Ima li neočekivanih i iznenađujućih podataka? Mogu li se podaci usporediti s izvještajima drugih knjižnica? Koja skupina materijala ima najviše oštećenja? Koliko su ti problemi ozbiljni u odnosu na upotrebu tih jedinica ili njihovu vrijednost? Koje su skupine materijala u dobrom fizičkom stanju? Je li to posljedica nekih konkretnih koraka koji se mogu poduzeti i na druge skupine? Koje bi kratkoročne mjere ublažile probleme dok ne bude moguće provesti dugoročna rješenja? Koje su prepreke u iznalaženju rješenja? Potrebno je napisati deskriptivni izvještaj u kojemu će se iznijeti uočeni problemi potkrijepljeni statističkim podacima. Izvještaj mora sadržavati zaključak s preporučenim daljnjim aktivnostima.

Implementacija rezultata

Prikupljeni i obrađeni podaci su temeljno polazište koje usmjerava aktivnosti u upravljanju i organizaciji zaštite, a svoj puni značaj dobivaju upravo

14 *Bašić, Josipa; Hasenay, Damir; Krtalić, Maja; Nakić, Ana. Organising collection at Zadar University : contribution to preservation planning. // Bobcatsss 2009 : Chalenges for the new information professional : abstracts. Tampere : Juvenes Print, 2009. Str. 78-78.*

u interpretaciji i implementaciji. Primjerice, ukoliko se pokaže da je većina oštećenja fonda nastala pod utjecajem nepovoljnih uvjeta temperature i vlage, aktivnosti zaštite treba usmjeriti prema kontroli mikroklimatskih uvjeta. S druge pak strane, ako je većina oštećenja nastala nepažljivim rukovanjem, potrebno je aktivnosti usmjeriti na edukaciju korisnika, ali i osoblja. Preporuke koje se donose na temelju analiziranih podataka trebaju uključivati opis problema, preporučene aktivnosti zaštite, željeni ishod, odgovornost i vremenski okvir za implementaciju predloženih mjera te potrebne financijske i ljudske resurse. Važno je upoznati sve djelatnike knjižnice s provedenim ispitivanjem i dobivenim rezultatima. Nakon toga je potrebno odabrati aktivnosti zaštite koje će se provesti i kojim redoslijedom. Po potrebi se pri tome treba konzultirati sa stručnjacima. Kako preporuke ne bi ostale na deklarativnoj razini, potrebno je težiti realnim rješenjima, a u nekim slučajevima i međurješenjima dok se ne stvore uvjeti za postizanje idealnog stanja. Za uspješnu implementaciju rezultata ključno je osigurati jasnu dodjelu odgovornosti te kasniji nadzor i vrednovanje postignutih rezultata.

4. ZAKLJUČAK

Da bi aktivnosti zaštite doista postale integralni dio knjižničnog poslovanja, potrebno je prije svega poznavati specifičnosti i zahtjeve fonda. Više je načina na koji je moguće procijeniti u kakvom je stanju fond neke knjižnice, i oni variraju od vrlo složenih do vrlo jednostavnih. Optimalnim se smatra ispitivanje stanja fonda korištenjem uzoraka pri čemu se na temelju utvrđivanja stanja određenog broja jedinica građe koje se smatraju reprezentativnima za cijeli fond, dolazi do vrlo konkretnih podataka primjenjivih na cjeloviti fond. Procjene stanja fonda omogućuju uvid u njegovo fizičko stanje te daju podatke o uzročnicima, vrsti i intenzitetu oštećenja. Takvi su podaci dragocjeni jer omogućuju kvantifikaciju i kategorizaciju problema te osiguravaju da se aktivnosti zaštite, vrlo ograničeni resursi koji su raspoloživi te aktivnosti osoblja doista usmjere tamo gdje će postići najučinkovitije rezultate i riješiti postojeći problem. Podaci dobiveni ispitivanjima stanja fonda vrlo su jak argument i za strateško i financijsko planiranje i pregovaranje s odgovornim tijelima. Iako se može na prvi pogled činiti kako su aktivnosti zaštite parcijalizirane i sekundarne, potrebno im je pristupiti sveobuhvatno i cjelovito kako bi se osiguralo da knjižnični fond ispunjava svoju svrhu te knjižnicama bude glavno sredstvo u stvaranju novih usluga za korisnike, ali i u očuvanju baštine za društvo u cjelini.

Literatura

1. Bašić, Josipa; Hasenay, Damir; Krtalić, Maja; Nakić, Ana. Organising collection at Zadar University : contribution to preservation planning. // Bobcatsss 2009 : Chalenges for the new information professional : abstracts. Tampere : Juvenes Print, 2009. Str. 78-78.
2. Baird, Brian J. Library Collection Assessment Through Statistical Sampling. Lanham, Md.: Scarecrow Press, 2004.
3. Brown, Karen. Use of general preservation assessments: process // Library Resources & Technical Services 49, 2(2005), 90-106.
4. CALIPR. http://sunsite.berkeley.edu/CALIPR/ (2009-08-30) Cunha, Georges. Methods of evaluation to determine the preservation needs in libraries and archives : a ramp study with guidelines, 1988. http://unesdoc.unesco.org/images/0008/000809/080930eo.pdf (2010-10-15)
5. Cunha, Georges. What an institution can do to survey its conservation needs. New York: Resources and Technical Services Section, New York Library Association, 1979.
6. Dalley, Jane. The conservation assesment guide for archives. Ottawa: Canadian Council of Archives, 1995.
7. Darling, Pamela. Preservation planning program: an assisted self-study manual for libraries. Chicago: Association of research Libraries, 1993.
8. Harvey, Ross. Preservation in libraries: principles, strategies and practices for librarians. London: Bowker-Sauer, 1993.
9. Patkus, Beth. Assessing preservation needs: a self-survey guide. Andover, Ma: Northeast Document Conservation Center, 2003. http://www.nedcc.org/resources/downloads/apnssg.pdf (2010-10-15)
10. RLG Preservation Needs Assessment Package (PreNAP). Mountain View, CA: Research Libraries Group, 1991.
11. The conservation assesment: a proposed model for evaluating museum environmental management needs. http://www.getty.edu/conservation/publications/pdf_publications/assessmodeleng.pdf (2010-10-15)
12. The conservation assessment program. URL: http://www.heritage-preservation.org/cap/index.html (2010-10-15)
13. Walker, Alison. Preservation: the future of collections. // Library plus information update 5, 4(2006), str. 24.

14. Walker, Allison. Preservation assessment survey: an interdisciplinary approach. // Liber Quarterly, 13 (2003), 273-280.

15. Walker, Allison. Statistical tools for the evaluation of preservation need. // World library and information congress: 75th IFLA genral conference and council, 2009, Milan, Italy. URL: http://www.ifla.org/annual-conference/ifla75/index.htm (2010-10-15)

PRILOG **1.**
Tablica za opis stanja

SIGNATURA _____

VRSTA KNJIŽNIČNE GRAĐE

knjiga (opseg _____) ☐ rukopis ☐ novine ☐
crtež / grafika ☐ zemljopisna karta ☐ ostalo ☐ _____

VRSTA MATERIJALA (označiti sve prepoznate materijale jedinice građe)

papir ☐ koža ☐ pergamena ☐ karton ☐
drvo ☐ ljepenka ☐ tekstil ☐ metal ☐
ostalo ☐ _____

TEHNIKA ZAPISA

tisak ☐ olovka ☐ tinta ☐ tuš ☐
ostalo ☐ _____

TIP I MJESTO OŠTEĆENJA

hrbat ☐

zaderano ☐ zgužvano ☐ promijenilo boju ☐ mrlje ☐
nedostaju dijelovi ☐ odvojen od knjižnog bloka ☐
ostalo ☐ _____

knjižni blok/listovi ☐

zaderano ☐ zgužvano ☐ promijenilo boju ☐ mrlje ☐
nedostaju dijelovi ☐ slijepljeni listovi ☐ pošarano ☐
ostalo ☐ _____

korice ☐

zaderano ☐ zgužvano ☐ promijenilo boju ☐ mrlje ☐
nedostaju dijelovi ☐ odvojene od hrpta ☐ ostalo ☐ _____

UZROČNIK OŠTEĆENJA

kukci ☐ plijesan ☐ vlaga ☐svjetlost ☐ prašina ☐
atmosferska zagađenja ☐ čovjek ☐ glodavci ☐
ostalo ☐ _____

UKUPNI INTENZITET OŠTEĆENJA

neoštećeno ☐ malo oštećeno ☐ umjereno oštećeno ☐
jako oštećeno ☐potpuno oštećeno ☐

Datum: Obrazac ispunio/la: _____